

พุทธศาสตร์บัณฑิตอันพึงประสงค์

☐ พระครูสิริรัตนานูวัตร (ทวิ ฐานวโร), ผศ.ดร.
หัวหน้าสาขาวิชาศาสนาและปรัชญา วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช พิษณุโลก
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีพันธกิจ ๔ ด้าน คือ ผลิตบัณฑิต วิจัยและพัฒนา ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นกรอบนโยบายในการบริหารมหาวิทยาลัย อาจจะมีคิดในใจว่า ก็คำว่ามหาวิทยาลัยเป็นหน้าที่โดยธรรมชาติอยู่แล้วว่าผลิตบัณฑิต ทำไมต้องบอกว่าผลิตบัณฑิตอยู่แล้ว ก็ใช่แล้ว แต่เป้าประสงค์ก็คือถ้ามีหน้าที่ผลิตบัณฑิตแล้ว ปัญหาว่าจะผลิตบัณฑิตให้มีคุณลักษณะอย่างไร นี่เป็นประเด็นที่จะเขียนในบทความนี้ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ดังกล่าวนี้มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้กำหนดไว้ ๙ ประการ (นวลักษณ์) กล่าวคือ

๑. มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส
๒. ใฝ่รู้ใฝ่คิด
๓. เป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา
๔. มีความสามารถในการแก้ปัญหา
๕. มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา
๖. รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม
๗. รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม
๘. มีโลกทัศน์ กว้างไกล
๙. มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเอง ให้เทียบพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม

บัณฑิตพึงมีปฏิปทาน่าเลื่อมใส

คำว่าปฏิปทา ถือเป็นบุคลิกภาพภายนอก เป็นพฤติกรรมที่สำแดงออกทางกาย และวาจา อันเป็นปิยะ ทำให้น่าศรัทธา น่าเคารพ น่านับถือ รวมไปถึงเป็นที่ไว้วางใจต่อการปฏิบัติดี

ปฏิบัติชอบ เป็นบัณฑิตผู้สุปฏิปันโน ขอให้เรานึกย้อนไปถึงสังฆคุณ ๙ ประการ ข้อที่ว่า อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเนยโย ๓ คำที่ยกมานี้เป็นคุณลักษณะของสังฆรัตนะ ความหมายของคำว่า อาหุเนยโย คือเป็นผู้สมควรแก่สิ่งของผู้มีศรัทธา ทายกทายิกานำมาถวาย มีเครื่องไทยธรรม ไทยทาน อาหารบิณฑบาต เครื่องสักการะ เครื่องมุทิตาสักการะ เป็นต้น หากคิดในมุมกลับกัน ถ้าเรามีปฏิปาทอันไม่น่าเลื่อมใสแล้ว ก็น่าเสียดายไทยธรรม ไทยทาน มีความรู้สึกว่าหากถวายไปแล้วสิ่งของนั้นก็ไร้คุณค่า ไม่มีราคาเอาเสียเลย นี่เป็นความรู้สึก เหมือนหนึ่งเราจะทำอะไรสักอย่างหนึ่งแก่ใคร ๆ ถ้าเราได้ให้แก่คนที่เรารัก สิ่งนั้นก็มีความค่าขึ้นมาทันที ความหมายของคำว่า ปาหุเนยโย คือ เป็นผู้นำต้อนรับด้วยด้วยหมากพลู บุรี น้ำดื่ม หรือต้อนรับด้วยการแสดงออกทางกายมีการกราบไหว้ ไค้ค่านับ ถ้าเป็นธรรมเนียมฝรั่งก็แสดงส้นทรวงไมตรีด้วยการเขย่ามือ หรือประทับแก้มซ้าย-ขวา กัน ความหมายของคำว่า ทักขิเนยโย เป็นผู้สมควรคัดเลือกให้เป็นผู้รับการอุทิศส่วนกุศลผลทานไปถึงบุพพการีชนที่ล่วงลับดับขันธืไปแล้ว เช่นเดียวกับการหว่านพืชลงในพื้นดิน ก่อนที่เราจะหว่านนั่นต้องดูด้วยสัญญาตญาณก่อนว่า ดินชนิดนี้เหมาะสมกับพืชที่เราจะหว่านหรือไม่ ถ้าเหมาะสมโดยคิดว่าภายหลังหว่านไปแล้วพืชนั้นจะเจริญงอกงามให้เห็นมรรคเห็นผลได้กินได้ใช้ผลผลิตอันนั้นด้วยแล้วก็หว่านลงไป ฉันทใดก็ฉันทนั้น แต่ถ้าทำบุญกับท่านนี้ ไม่มีความมั่นใจเลยว่าจะได้บุญหรือไม่เพราะพฤติกรรมไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ นี่ก็แสดงว่าจิตตกไป เรียกว่าศรัทธาไทยตกไปแล้ว

บัณฑิตพึงมีความใฝ่รู้ใฝ่คิด

คำว่า ใฝ่รู้ใฝ่คิดข้อนี้ เป็นบุคลิกภาพภายใน ลักษณะการใฝ่รู้ใฝ่คิดนี้แสดงถึงความเคลื่อนไหว กระตือรือร้นทุกเมื่อ ภาษาอังกฤษเป็นคำว่า (active) หมายถึงความไม่อยู่นิ่งเฉยโดยคิดที่จะทำโน่นทำนี่ตลอดเวลา เรียกว่ามีนโยบายบรรจุอยู่ในสมองเต็มไปหมด บางเรื่องก็ทำได้ด้วยตนเอง คือสิ้นสุดที่ตนเอง ไม่เกี่ยวข้องกับคนอื่นมากมาย เรียกว่าความสำเร็จที่ตายตัว แต่ถ้าเรื่องใด ๆ หรืองานใด ๆ เกี่ยวข้องอยู่กับคนหมู่มาก ต้องทำให้ครบทุกกระบวนการจึงจะสำเร็จ งานนั้นก็เสี่ยงบ้าง แม้ว่าสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี แต่ก็สำเร็จด้วยความลำบาก สำหรับผู้เป็นบัณฑิตใฝ่รู้ใฝ่คิดแล้วมีต้นทุนทางสมอง หรือว่างานบางอย่างเราทำแล้วล้มเหลว แต่คนอื่น ๆ ได้รับประโยชน์ โดยได้บทเรียนที่ล้มเหลว ได้แนวคิดที่จะนำไปต่อยอด เช่นเดียวกับเพลโตนักปราชญ์ที่คิดค้นปรัชญา

ต่าง ๆ ไขว่มากมาย แต่ไม่เรียบเรียงลงในเอกสาร ทำให้กระจัดกระจายไปทั่ว แต่ก็โชคดีที่ได้ลูกศิษย์คอยเก็บเกี่ยวปรัชญาของอาจารย์ไว้แล้วนำมาเผยแพร่ จนทำให้เราได้เรียนปรัชญาอันเป็นทฤษฎีอันอมตะของท่านถึงทุกวันนี้

ในปัจจุบันนี้ คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ เช่นหลวงพ่อพุทธทาส หลวงพ่อปัญญานันทะ ท่านศรีปราชญ์ ท่านสุนทรภู่ ได้นำแนวคิดของท่านเหล่านี้เป็นธรรมคติในการดำเนินชีวิต เวลามีโอกาสปราศรัย ณ ที่ใดก็จะกล่าวอ้างว่า หลวงพ่อพุทธทาสกล่าวว่า ธรรมไม่กลับมา โลกจะวินาศ ประชาธิปไตย ไม่ใช่เพื่อคนส่วนใหญ่เท่านั้น เพราะประชาชนบางคน บ้าบอก็มี แต่เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

เมื่อคิดได้ก็ตั้งปัญหาถามว่า ทำไม ประเทศอินเดียจึงมีนักพรต นักบวช ฤๅษี ซีไพรมากมาย และสังคมของประเทศนี้ยังถือคติด้วยว่า เป็นอยู่อย่างง่าย ๆ แต่คิดให้สูง ๆ (simple life, but high thinking) แนวคิดนี้สอดคล้องกันเลยคือว่าอินเดียโบราณกำหนดวิถีชีวิตไว้เรียกว่าอาศรม ๔ ได้แก่พรหมจรรย์ คฤหัสถ์ วณปรัสถ์ และสันยาสี ใช้เวลาปฏิบัติอาศรมละ ๒๕ ปี โดยอาศรมพรหมจรรย์หมายถึงวัยศึกษาเล่าเรียน อาศรมคฤหัสถ์ หมายถึงการใช้ชีวิตครอบครัว วณปรัสถ์หมายถึงวัยเข้าป่าหาความสงบทางจิตด้วยบำเพ็ญเพียรสมาธิและวัยสันยาสี เป็นวัยเผยแพร่คำสอนที่ได้จากการปฏิบัติสมาธิ ดังนั้น ด้วยวิถีชีวิตเช่นนี้จึงมีนักคิด เจ้าลัทธิมากมาย

บัณฑิตพึงมีความเป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา

ขึ้นชื่อว่าพระสงฆ์แล้ว สังคมไทยคาดหวังให้เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ถือว่าเป็นครูทางศาสนา (religious teacher) มีตัวอย่างคือองค์ดาไลลามะพระสงฆ์พุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ท่านได้รับการกล่าวขานในด้านนี้ มาถึงพุทธศาสตร์บัณฑิตเรา แม้ไม่ถึงขั้นนั้นก็จริง ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่ต้องทำอะไร แต่เราต้องทำอยู่นั่นเอง ว่าโดยสภาพแวดล้อมกายภาพแล้ว พุทธศาสตร์บัณฑิตในฐานะพระสงฆ์ไม่มีธรรมวินัยให้ทำการค้าขาย ทำไร่ ทำสวน ดังนั้น เมื่อมีข้อจำกัดเช่นนี้ ท่านก็มาคิดค้นการเผยแพร่ธรรมะ เป็นขุนคลังแห่งธรรมะให้แก่สังคม ส่วนพุทธศาสตร์บัณฑิตที่ลาสิกขาลาบวชไปแล้ว ก็ไปประกอบสัมมาอาชีพเหมือนชาวบ้านอื่น ๆ แต่ต้องมีความเป็นพุทธศาสตร์บัณฑิต นั่นคือต้องมีความรู้ความเข้าใจธรรมะ รู้เรื่องศาสนามากกว่าคนที่ไม่ได้พุทธศาสตร์บัณฑิต

มาถึงตรงนี้ ก็ตั้งปัญหาถามกันได้ว่า พุทธศาสตร์บัณฑิต จำเป็นต้องรู้อะไรเป็นพิเศษ นอกจากรู้ตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัยสงฆ์แล้ว น่าจะตอบตรงกันว่า ต้องรู้ศาสตร์ วิชาศิลปะ หรือ วิชาศิลปะในศิลปะ เป็นพิเศษ ขอให้นึกให้เห็นภาพว่า พระเศียรของพระพุทธรูปนั้น ทำไมจึงมีเปลวไฟ มีปทุมนาม พระกัณฐ์ที่ยาว นิ้วพระหัตถ์และพระบาทเสมอกัน มีพระเนตรทอดลง แทนที่จะมองโตรงตรงไปข้างหน้าหรือมองแบบคนตาดีน ทำไมข้างตักซ้าย-ขวาของพระพุทธรูปชินราชมีท้าวเวสสุวรรณถือไม้ตระกูลและอาฬวกยักษ์ถือผ้าโพกศีรษะ ทำไมขอบประตูพระกัณฐ์ด้านนอกเข้าวิหารพระพุทธรูปชินราชจึงเป็นรูปทรงอกเลา มีเวษยันต์ปราสาทอยู่ภายใน ทำไมจึงมีวิหารคด เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ หลายร้อยองค์รายล้อมวิหาร ทำไมวัดโพธิ์ทำเตียน กรุงเทพมหานคร และวัดชนะสงครามจึงมีศาลาราย (รายล้อม) ในที่นี้ขออธิบายเป็นตัวอย่าง เรื่องว่า เปลวไฟบนเศียรพระพุทธรูป

“ตามหัวข้อที่กล่าวข้างต้นนี้ สามารถศึกษาส่วนใดก่อนก็ย่อมได้ นั่นคือ จะศึกษาพุทธธรรมเข้าไปหาวัฒนธรรมหรือจะศึกษาจากวัฒนธรรมเข้าไปหลักพุทธธรรมก็ย่อมได้ (Dhamma through cultures or the cultures through Dhamma) ตัวอย่าง ศึกษาศิลปะเข้าไปหาหลักธรรม คือพระพุทธรูป ตัวอย่างพระพุทธรูปชินราช คือว่า

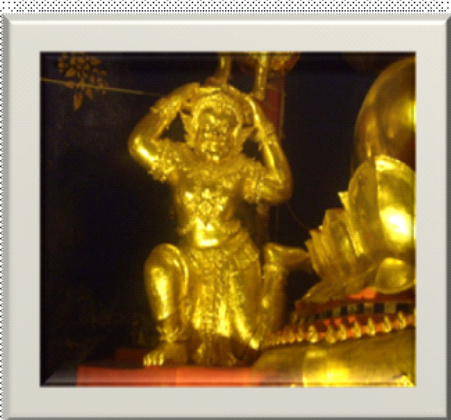

๑. พระเศียรของพระพุทธรูปนั้น บนยอดเศียรนั้นจะเป็นพุทธศิลป์ อันจะสื่อถึงพุทธศาสตร์ โดยมีลักษณะเปลวไฟที่กำลังลุกโชติช่วง ธรรมดาไฟที่ลุกนั้นย่อมสว่างในที่มืด เปลวไฟที่พวยพุ่งบนเศียรพระพุทธรูปนั้น ก็หมายถึงปัญญาที่เปรียบด้วยแสงสว่าง ดังคำบาลีว่า ปัญญา โลกัสมิ ปชชโชโต แต่ปัญญาในที่นี้หมายถึงวิชาความรู้ ที่จะไปกำจัดอวิชชา คือความไม่รู้ที่เปรียบด้วยความมืด
๒. บริเวณพระเศียรนั้นจะมีปทุมก่อนทอยนั้น หมายถึงศิลปะสมาธิในฐานะ

ที่เป็นฐานที่หนาแน่น ที่คนในสังคมต้องปฏิบัติตามหลักศีลให้เกิดหลักประกันชีวิต ดังที่กล่าวตอนต้น

๓. พระกัณณ์ของพุทธรูปที่เรียวยาวนั้น มีความหมายถึงว่าหนัก หรือยึด ธรรมด้ายางวง เมื่อถ่วงของหนัก จะยึดออกมายาว แต่นี้พระใบ้กัณณ์ที่ยืดยาวนั้นหมายถึงหนักแน่นในการรับฟัง ปัญหา คำฟ้อง ร้องเรียน และไม้อินเอียง ส่ายไปมาไปตามกระแสนิยม หากแต่ว่าหนักแน่นด้วยการชั่งตวง ให้ความสมดุล ไร้อคติเพราะรักชอบพอกัน เพราะโกรธ เพราะหลง เพราะกลัว ในลักษณะเดียวกันนี้คือปลายพระหัตถ์กับพระบาทจะเสมอกัน ซึ่งหมายถึงเมตตา และกรุณาต่อสรรพสัตว์ที่เท่ากันแม้แต่ศัตรูผู้ปองร้าย มีพระเทวทัตต์ องคุลิมาล โดยไม่ถือโทษโกรธเคือง

๔. ชุ่มเรือนแก้ว ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธรชินราช แต่ประการสำคัญคือบนฐานชุ่มเรือนแก้วสองข้างซ้ายขวานั้น จะมีองค์ท้าวสองตนคือ ท้าวเวสสุวรรณ และท้าวอาฬวกยักษ์ โดยท้าวเวสสุวรรณนั้นทำหน้าที่อารักขา เป็นยามเฝ้าความปลอดภัยถวายพระพุทธรชินราช มีอาวุธประจำกายคือไม้กระบอง ประจำอยู่ด้านซ้าย ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่มาของไม้กระบองตำรวจ ส่วนท้าวอาฬวกยักษ์ ถวายความปลอดภัยอยู่ด้านขวา มีอาวุธประจำกายคือผ้าโพกศีรษะ ซึ่งผ้าโพกนี้เป็นผ้าขลังศักดิ์สิทธิ์ลงเลขยันต์แล้ว จึงเป็นที่มาของผ้ายันต์

บัณฑิตพึงมีความสามารถในการแก้ปัญหา

ในความเป็นจริงทุกชีวิตไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์ดิรัจฉานก็แก้ปัญหาด้วยกันทั้งนั้น ต่างกันตรงที่ว่า มนุษย์แก้ปัญหาด้วยปัญญา แต่สัตว์อื่นแก้ปัญหาด้วยสัญชาตญาณ มีการหลบหลีกหนีภัยเป็นต้น มนุษย์มีคุณสมบัติพิเศษที่นอกจากมีสัญชาตญาณที่แก้ปัญหาในตัวแล้ว ยังคิดค้นหาสิ่งช่วยป้องกันอีกด้วย เราประสบปัญหาจากการขโมยเข้าไปจนของในบ้าน จึงคิดป้องกันด้วยการประดิษฐ์สัญญาณเตือนภัย สร้างบ้านเรือนที่น้ำท่วมไม่ถึง ผลิตเครื่องนุ่มห่มกันร้อนกันหนาว ร่างกายขาดสารอาหารใด ก็สร้างสารอาหารนั้นมาเสริม

ปัญหาที่ว่าพุทธศาสตรบัณฑิตต้องสามารถแก้ปัญหาได้ นั้นหมายถึงว่าเมื่อมีปัญหา ก็สามารถหาทางแก้ไขโดยศึกษาถึงมูลเหตุแห่งปัญหานั้น ที่สำคัญคือต้องหาทางแก้ปัญหาด้วยวิธีการแห่งหลักการหรือเหตุผลที่อยู่เหนืออารมณ์ ถ้าแก้ปัญหาด้วยอารมณ์แล้วจะลงเอยด้วยการทะเลาะ ผูกเวร และเจ็บตัว ปัญหาว่าจะคนในอุดมคตินี้ได้อย่างไร นั่นคือเราต้องสร้างทัศนคติต่อโลกและชีวิตที่เป็นปฏิฐาน (Positive Attitude) ฝึกหัดมองโลกด้วยความน่าทึ่ง คือทั้งในความรู้ความสามารถของคนอื่น

บัณฑิตพึงมีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา

ข้อนี้เป็นภาษาไทยที่อ่านแล้วเข้าใจทันที ปัญหาว่า จะมีศรัทธาที่ดี ทำทุกอย่างเพื่อพระพุทธศาสนาอย่างไร เราก็มาตีความคำว่า ศรัทธาซึ่งเป็นเรื่องที่ดีเท่านั้น จึงจะอุทิศต่อศาสนานี้ได้ ทำให้นึกไปหาคุณสมบัติของอุบาสกอุบาสิกา ซึ่งแท้ที่จริงแล้วก็ใช้กับทั้งชาวบ้านชาววัด มิใช่จะใช้เฉพาะกับพระสงฆ์เท่านั้น ซึ่งคุณสมบัติของอุบาสกนั้น คือ

๑. มีศรัทธา
๒. มีศีล
๓. เชื่อกรรม
๔. ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพระพุทธศาสนา
๕. ขวนขวายในการบำรุงพระพุทธศาสนา

เกี่ยวกับ ข้อที่ ๑ นักปราชญ์ได้แยกศรัทธาออกมา เป็นปัญญาสัมปยุตต์ คือศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา คือพิจารณาโดยโยนิโสมนสิการก่อนแล้วจึงเชื่อ ท่านเปรียบด้วยศรัทธาตาดี

และอุปนิสัยสัมปยุตต์ คือศรัทธาที่ไม่กอบด้วยปัญญา หรือศรัทธาตามข่าวเล่าลือ ที่สำคัญคือ ศรัทธาแบบหลงใหลคลั่งไคล้ (dogmatism) ท่านเปรียบด้วยศรัทธาตาบอด

บัณฑิตพึงรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม

ณ ปัจจุบันนี้ เราเรียกหาคำว่าจิตสาธารณะกันมาก เป็นจิตที่ให้ความสำคัญเรื่องความรักสามัคคี ให้ความร่วมมือต่อทางการ ต่อศาสนา ต่อสังคมที่ตนอยู่อาศัย ร่วมกันเป็นไม่เป็นมีให้กับทางการ ในที่นี้เราสามารถแยกออกมาเป็นจิตสำนึก ซึ่งเป็นจิตสำนึกในศาสนา ในระเบียบวินัยของสถาบันของบ้านเมือง ในวัฒนธรรมประเพณี ในหน้าที่ของพลเมือง ในจิตในศาสนานั้นโดยการร่วมกันแสดงออกทางกายได้ เช่นเมื่อเข้าในศาสนสถาน ต้องการแต่งกายสุภาพ ไม่สวมหมวก ไม่นั่งขัดตะหมาดต่อหน้าพระสงฆ์ ไม่ยืนถ่ายรูปรูปหน้าองค์ จิตสำนึกต่อสถาบัน ด้วยการร่วมกันแสดงออกได้โดยการปฏิบัติตามข้อห้าม ไม่ฝ่าฝืนข้อบังคับ เช่น แต่งเครื่องแบบของสถาบัน ไม่ไว้ผมยาว ไม่วางรองเท้าขวางทางเข้า-ออก มาเรียนหรือมาทำงานตรงเวลา ไม่นำสิ่งของสำนักงานไปใช้ส่วนตัว ไม่เห็นแก่ตัวกลัวเสียเปรียบกับเพื่อนร่วมงาน มีจิตเป็นศูนย์กลางอยู่ที่การบริการ มีจิตสำนึกในวัฒนธรรม ด้วยการร่วมกันแสดงออกได้โดยปฏิบัติตามประเพณี มีจิตคิดเคารพในภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ เชื้อฟังคำสอนของผู้หลักผู้ใหญ่ เช่นว่า ชายไทยเมื่ออายุครบ บวชพระก็ควรบวช มีคู่ครองไปตามกระบวนการด้วยการหาผู้ใหญ่ไปสู่ขอ ทำบุญตักบาตร ร่วมงานสาธารณะเช่นงานสมโภช จิตสำนึกในหน้าที่ของพลเมือง ด้วยร่วมกันแสดงออกได้โดยการปฏิบัติตามกฎหมาย กฎหมู่บ้าน กฎชุมชน ร่วมมือในการรณรงค์ของทางการต่าง ๆ ร่วมมือกับสาธารณสุข การสาธารณสุขชุมชน ไม่ใส่รองเท้าแตะ นุ่งกางเกงขาสั้น เลือคอกลมยัดเข้าไปในสถานที่ราชการ

บัณฑิตพึงมีความรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม

คำนี้ฟังโดยผิวเผินแล้วก็ไม่มียอะไรน่าคิดใจ คิดเอาง่าย ๆ ว่ายุคสมัยปัจจุบันเมื่อเทียบกับสมัยปู่ย่าตาทวดแล้วก็ต้องบอกว่ามีอะไรที่ทันสมัยขึ้นเยอะ รถยนต์ โทรศัพท์รุ่นเก่ากับรุ่นใหม่ โทรศัพท์รุ่นเก่ากับรุ่นใหม่ อะไร ๆ รุ่นใหม่น่าใช้ขึ้นเยอะ นี่ความเปลี่ยนแปลง แต่แล้วให้เราคิดไปให้ถึงว่า หลักธรรมที่สำคัญที่เป็นหลักตัดสินว่าผู้นั้นรู้จริงหรือไม่รู้จริง รู้แล้วปฏิบัติได้หรือไม่ ดูได้

จากการที่เรารู้และเข้าใจเรื่องหลักไตรลักษณ์ คือลักษณะสามัญของสรรพสิ่งที่จะต้องตกอยู่ในอยู่ในฐานะตามหลักธรรมนี้ หลักไตรลักษณ์นี้เป็นอารมณ์ของวิปัสสนากัมมัฏฐานที่ยกระดับขึ้นจากสมถกัมมัฏฐาน ถามว่าวิปัสสนากัมมัฏฐานมีอะไรเป็นอารมณ์ ตอบว่ามีรูปนามเป็นอารมณ์ แล้วรูปนามนั้นมีอยู่เป็นในลักษณะใด ตอบว่า มีอยู่เป็นอยู่ในลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ต้องเห็นอย่างนี้จึงเห็นความว่าง ไร้รูปไร้นาม แต่ก็เอาละแม้จะเป็นหัวข้อว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงของสังขม แต่ก็ให้นำมาประยุกต์ใช้โดยอาศัยหลักธรรมนี้เป็นแม่แบบ นั่นเอง

มีโลกทัศน์ กว้างไกล

มีคำพูดที่ฮิตติดปากอยู่คำหนึ่งคือ วิสัยทัศน์ (vision) คำแปลจะเป็นมองเห็นการณ์ไกล สามารถคาดการณ์ข้างหน้าได้ ในเชิงวิทยาศาสตร์ อย่างเช่นรัชกาลที่ ๔ พระองค์คำนวณระบบสุริยุปราคา หรือสุริยุปราคา (eclipse) ได้แม่นยำเมื่อได้รอบ ๗๒ ปี ในเชิงสังคมศาสตร์นั้น คือมองเห็นได้ว่ากาลข้างหน้าอันใกล้หรือไกลนี้สังคมจะเปลี่ยนไปตามเทคโนโลยี เปลี่ยนไปตามการสื่อสาร หรือคำนวณในเชิงภูมิศาสตร์ในเรื่องดินฟ้าอากาศ ความแปรปรวนของธรรมชาติทำให้ฝนตกหนัก น้ำท่วม อย่างเช่นคุณสมิธ ธรรมสาโรจน์ ที่คิดคำนวณเรื่องสึนามิ (Tsunami) ซึ่งเกิดขึ้นที่ทะเลในเขตจังหวัดภูเก็ต พังงาในเมืองไทยเมื่อมี ๒๕๔๗ กินพื้นที่ในประเทศอื่น เช่น ประเทศอินเดีย ศรีลังกา บังคลาเทศ เวียดนาม ลาว ณ กาลนั้นมีคนเสียชีวิตทั้งชาวไทยและต่างประเทศด้วย ๒,๗๐๐ คน แต่ประการสำคัญเรื่องนี่คือ มีวิสัยทัศน์ในการเตรียมตัวรองรับความเจริญก้าวหน้าในทุกด้าน ในเรื่องนี้มีบทความของผู้เขียนหัวข้อว่า รู้ไกลวิสัยทัศน์ ว่า

ธรรมชาติของตา มีทั้งตาเนื้อ ตาญาณ ตาเนื้อเป็นวัตถุ มีประสาทตาอาศัยทำงานให้มองเห็นในรัศมีที่สามารถมองเห็นได้ โดยมีองค์ประกอบการมองเห็นเช่นสี แสงสว่าง รูปภาพ แต่มีตาอีกแบบหนึ่ง สามารถมองเห็นได้ในที่มืดมองเห็นไกลแม้ยู่คนละทวีป เห็นไปถึงจิตว่าคิดอะไรอยู่ เมื่อเห็นอาการอย่างนั้น ก็สามารถอนุมานไปถึงเรื่องนั้นเรื่องนี้ได้และถูกต้องด้วย มีลักษณะ

เหมือนหมอดูดวงชะตาชีวิตในอนาคต ที่เรียกให้ตรงกับคุณสมบัติของเขาว่าโหราจารย์ แปลว่า อาจารย์ผู้คิดคำนวณโดยอาศัยดวงดาวที่อยู่ระยะไกล มองเห็นข้ามปีไปอีกสิบปีข้างหน้าโน้นได้ เรียกวิชาของโหราจารย์นี้ว่าโหราศาสตร์ ในลักษณะเดียวกันนี้ เรียกเสียงที่ได้ยินจากที่ไกล ๆ ผ่านอากาศว่า โทรศัพท การมองไกลหรือวิสัยทัศน์นี้แล เป็นคำที่นิยมใช้กับงานที่กำหนดทำในระยะไกล ๆ มักพบอยู่ในแผนพัฒนาการศึกษา ห้างร้าน บริษัท ตลอดทั้งประเทศ เป็นแผนพัฒนา ระยะห้าปีบ้าง ยี่สิบปีบ้างหรือแม้แต่ร้อยปี เป็นการกำหนดทิศทางการพัฒนางานแต่ละส่วน ถ้าเป็นคนมีวิสัยทัศน์จะเป็นอย่างไร ก็แน่ละเขาย่อมเห็นโอกาสด้วยแผนพัฒนา แม้แต่โคลนตมก็เห็นเป็นเงินเป็นทอง สดใสกาววาวพราวพราย มีจิตคิดอยากทำเรื่องนั้นเรื่องนี้ที่ใหม่ ๆ และอัศจรรย์งานเก่าอยู่เสมอ ไม่ใช่ติดอยู่กับเรื่องไม่เป็นเรื่อง หรือคิดอยู่เรื่องเดียวเพราะเห็นว่าสำคัญ เหมือนกบที่ถูกครอบด้วยกะลา ชั้นน้ำที่ลอยวนอยู่ในตุ่ม ไม่พอใจอะไรกับใครก็นำใจไปจับอยู่กับคนนั้น ๆ แถมมีลักษณะทำไปบนไป สอนหนังสือไปด่าไป อบรมไปเหยียดหยันไป คนลักษณะเช่นนี้มีทัศนคติไม่พัฒนาไปสู่พุทธิที่สากล ดังนั้น ประการสำคัญที่จะพัฒนาตนให้รู้ไกลมีวิสัยทัศน์ได้ ก็สามารทำได้ด้วยการพัฒนาบุคลิกภาพภายในให้มีทัศนคติที่เป็นสากลและพัฒนาบุคลิกภาพภายนอก และภายในให้มีสังคมและสมาคมกับคนที่เป็นปราชญ์ราชบัณฑิต (อะเสวะนา จะ พาลานัง ปบัณฑิตานัญจะ เสวะนา) และจะเป็นมงคลสูงสุดแก่ตนเองด้วย

มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเอง ให้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม

มนุษย์เป็นชีวิตที่พัฒนาได้ สามารถพัฒนาได้ไปถึงอริยบุคคลโดยกำจัดกิเลสของตน เข้าสู่ภาวะที่บริสุทธิ์ เปรียบได้กับกำจัดความมืดออกจากจิตใจแล้วเข้าสู่แสงสว่างคือปัญญาที่รู้ความจริงของสรรพสิ่งตามที่เป็น เรียกความจริงที่รู้นี้ว่า อริยสัจ คือความจริงอย่างแท้จริง

มนุษย์เราต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอทั้งตามธรรมชาติและการประดิษฐ์คิดค้นเพื่อความอยู่รอดจากภัยธรรมชาติ มิฉะนั้น จะเป็นคนอ่อนแอแล้วจะตายไปในที่สุด ตามทฤษฎีชีวิตของชาร์ล ดาร์วิน ที่ว่าสัตว์ที่แรงเท่านั้นจะอยู่รอดได้ ยีราฟ ไม่สูญพันธุ์เพราะปรับตัวให้คอดยาว ส่วนไดโนเสาร์ ต้องสูญพันธุ์ไปเพราะไม่ปรับตัว แต่หัวข้อนี้มุ่งให้พัฒนาตนเองไปในด้านคุณธรรม จริยธรรม พัฒนาคุณธรรมด้วยการปฏิบัติธรรมะ พัฒนากาย วาจาด้วยการปฏิบัติในจริยธรรมหรือศีลธรรม เราอาจจะตั้งปัญหาถามว่า หลักธรรมที่วาทธรรมโลกบาล ที่มีหิริและโอตตปะปะ มีเพียง ๒

ข้อนี้ ทำไมสามารถคุ้มครองโลกทั้งโลกได้แล้วกฎหมายเป็นร้อย ๆ มาตรา ให้ความมั่นใจคุ้มครองไม่ได้ เพราะอะไร ก็แน่ละคือหิริและโอตตปะนี่ควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ส่วนกฎหมายนั้นควบคุมพฤติกรรมคนได้เฉพาะในที่แจ้ง หรือเมื่อตนละเมิด หากละเมิดไปแล้ว ไม่มีใครพบเห็น จับไม่ได้ไล่ไม่ทัน ก็รอดความผิดนั้นไป เราพึงคิดพึงฝึกให้ตนมีคุณธรรม จริยธรรมเช่นนี้จนเป็นนิสัย ไม่ใช่ตัดจริตทำชั่วครั้งชั่วคราวตามอารมณ์เท่านั้น

วิหารอัฐจวารส ๙ ห้อง ๑๘ เหลี่ยม
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ พิษณุโลก